

11. Першко Л.О. Актуальні проблеми податкової політики України / Л.О. Першко, О.О. Першко, Л.О.Першко// Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні проблеми управління та економічного розвитку в умовах інформатизації суспільства": 20 груд. 2016 р. / "Актуальні проблеми управління та економічного розвитку в умовах інформатизації суспільства", наук.-практ. конф. – Київ: Державний університет телекомунікацій, 2016. – С. 110-111.
12. Шпак М.В. Аналіз фіскальної ефективності податкової системи України/М.В.Шпак // Молодіжний вісник ХТЕІ КНТЕУ: збірка наукових праць магістрів/ Харківський, торговельно-економічний інститут, Київський, національний торговельно-економічний університет. – Харків, 2016. – Вип. 2. – С. 306-312.
13. Топча А.О. Баланс приватних і публічних інтересів при вирішенні податкових спорів/А.О.Топча// Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис / Київський ун-т права НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; голов ред.: Шемшученко Ю.С.; редкол.: Андрійко О.Ф., Батанов О.В., Горбатенко В.П. [та ін.]. – Київ, 2017. – № 1. – С. 422-424.

УДК: 344.32

ЗЛОЧИННІСТЬ В ЗОНІ АТО: СОЦІОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Мірошниченко С.С., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Університету ДФС України, **Боднарчук О.Г.**, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри господарського права та процесу Університету ДФС України

S. Miroshnychenko, O. Bondarchuk CRIME IN THE ZONE OF THE ATO: SATIOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS

***Анотація:** У статті розглядаються соціологічно-правові аспекти злочинності в зоні АТО. Досліджено які соціальні процеси здійснюють негативну роль на злочинність в зоні АТО. Визначено певні особливості злочинності у Збройних Силах України під час військових дій. Встановлено низку заходів запобігання розглядуваним видам злочинності.*

***Ключові слова:** військова злочинність, зона АТО, морально-психологічна та бойова підготовка, кримінальна детермінація, запобігання злочинам.*

***Summary:** In article sociological and legal aspects of crime in the anti-terrorist operation zone are considered. It is investigated social processes which carry out a negative role on crime in the anti-terrorist operation zone. It is considered certain features of crime in the Armed Forces of Ukraine during military operations. A number of measures of prevention is established to the considered types of crime.*

***Keywords:** military crime, anti-terrorist operation zone, moral and psychological and combat training, criminal determination, preventions of crimes.*

Злочинність – соціальне явище не тільки онтологічно, а й гносеологічно. Вона породжується умовами суспільного життя. Ця теза на перший погляд не здається безперечною. Особливо у світлі теорій про природженого злочинця і ряду постулатів клінічної кримінології. Злочинність – не просто соціальне, вона і соціально-психологічне явище, тому що не існує поза людей і їх поведінки, діяльності [1].

На практиці, для визначення стану злочинності загальна її цифра, наприклад за поточний рік, порівнюється із цифрою злочинності за 2016 рік, за п'ятиліття – з п'ятиліттям, що передує даному. Чим більш тривалі періоди стану злочинності порівнюються між собою, тим з більшим ступенем вірогідності можна виявити її закономірності, що дуже важливо для створення способів боротьби зі злочинністю [2].

Як повідомлялося, Україна зайняла 113-е місце з 137 країн світу за рівнем впливу організованої злочинності на бізнес.

Згідно з даними рейтингу, складеного фахівцями Світового економічного форуму і опублікованого в неділю, 26 листопада, Україна опинилася в групі держав з найвищим рівнем впливу мафії на бізнес поряд з країнами Латинської Америки та Африки, розмістившись по сусідству з Угандою (112-е місце) і Тринідадом і Тобаго (114-е місце).

За видатками бізнесу на задоволення запитів рекетирів і здирників з організованих злочинних груп Україна отримала індекс 3,9 за семибальною шкалою, де «1» означає, що вимагання накладає величезні витрати на підприємців, а «7» – не накладає ніяких витрат[3].

В Україні зареєстрували 163 факти злочинів із застосуванням вогнепальної зброї у 2015 році, а за аналогічний період минулого року таких зареєстрували 52. Про це йдеться у відповіді ГУМВС України в місті Києві на запит РБК-Україна.

Зокрема, у Києві за 2015 рік було зафіксовано 16 убивств за допомогою вогнепальної зброї (у 2014 році було 10 випадків).

Крім того, у 2015 році із застосуванням вогнепальної зброї були скоєні наступні злочини: розбійні напади – 74 (22 за аналогічний період минулого року), грабежі – 2 (1), погрози вбивством – 7 (0), хуліганства – 36 (10), тяжкі тілесні ушкодження – 2 (1), тілесні ушкодження середньої тяжкості – 2 (0), факти незаконного позбавлення волі – 4 (0), незаконне заволодіння автотранспортним засобом – 2 (5).

Як повідомлялося, 16 вересня 2017 року СБУ вилучила один з найбільших схронів зброї за час проведення АТО [4].

Кримінальний кодекс України передбачає від 3 до 7 років ув'язнення тим, хто спробує вивезти з зони АТО зброю, однак, якщо людина добровільно приносить її в міліцію, то вона не карається законом. І такі випадки добровільної здачі є. «За результатами проведення профілактичної роботи серед населення добровільно здано 213 одиниць вогнепальної зброї та 1032 патрони», – рапортує МВС. Однак експерт з кримінального права Центру політико-правових реформ Дмитро Калмиков наголошує, що правоохоронці мають активізуватися щодо вилучення незаконної зброї, оскільки система контролю за цією зброєю недосконала. «Всю зброю, завезену з зони АТО треба вилучати, бо це злочин. Здебільшого звідти вивозять автомати, напівавтомати, гранати. Це зброя, яка ніколи не підпаде під легалізацію і піде іншим шляхом», – зазначив Дмитро Калмиков.

Експерти застерігають, що вся ця зброя потім йде на «чорний ринок» і якщо зараз правоохоронні органи не докладатимуть всіх зусиль до протидії незаконному вивезенню зброї з зони бойових дій, згодом це може стати серйозною проблемою для суспільства [5].

Під час війни чи АТО значно зростає кількість ухилянь від призову на військову службу, насиченість суспільства зброєю, активізується її незаконний обіг. У поєднанні з погіршенням постачання, товарним дефіцитом, зниженням розкриття злочинів цей фактор сприяє зростанню корисливо-насильницьких злочинів, збільшенню найбільш небезпечних їх форм. Нерідко у воєнний час особи, які ухиляються від призову, дезертирують з армії, об'єднуються з кримінальними структурами, утворюючи бандформування [6].

У період війни зазвичай розширюється сфера криміналізації окремих видів діянь. Наприклад, під час Великої Вітчизняної війни було встановлено кримінальну відповідальність за запізнення на роботу без поважних причин, що також є одним із джерел зростання злочинності. Долучення до виробництва численних жінок і підлітків, які не мають достатньої технічної та професійної підготовки, є причиною активізації необережної злочинності. У воєнний час підвищується попит на спиртні напої та наркотичні засоби, що теж негативно впливає на криміногенну ситуацію в країні.

Криміногенну роль відіграють і такі негативні соціальні процеси, як руйнування сімей, збільшення випадків сирітства, безпритульності та суїцидів.

Таким чином, закономірністю розвитку злочинності у воєнний час є: зміна структури, підвищення суспільної небезпеки злочинності, посилення її латентності; неухильне збільшення рівня фактичної злочинності.

Злочинність у Збройних Силах під час військових дій має також певні особливості: поява та різке збільшення кількості військових і державних злочинів малодушно-боягузливої мотивації (дезертирства, членушкодження, самовільного залишення поля бою, здача або залишення ворогові засобів ведення війни, добровільне здавання в полон, перехід на бік ворога тощо).

Так, в окремих випадках частка цих злочинів під час військових дій 50-60 %; злочинність військовослужбовців у бойових частинах суттєво відрізняється від злочинності у внутрішніх округах (у бойових частинах переважає злочинність насильницька та необережна, у внутрішніх округах – корисливі злочини й

короткострокові ухилення від військової служби); змінюється характер насильницької, корисливої та необережної злочинності (інші об'єкти посягання, способи вчинення злочинів, мотиви, причини й умови).

Своєрідність причинної зумовленості злочинів у військовий час полягає, по-перше, в особливостях традиційних видів злочинів (корисливих, насильницьких, необережних), визначених бойовою обстановкою та, по-друге, у причинах злочинів, учинених суто в бойовій обстановці.

Жорстокість війни, суб'єктивне зменшення цінності людського життя та здоров'я продукує насильницькі злочини. Матеріальні труднощі, пов'язані з бойовими умовами, послаблення охорони матеріальних цінностей, безпеки мирного населення – усе це сприяє вчиненню корисливих злочинів. Перевтома, вживання спиртних напоїв, збільшення насиченості джерелами підвищеної небезпеки (зброєю, бойовою технікою) на тлі зменшення цінності людського життя та здоров'я сприяє підвищенню рівня необережної злочинності. Це є негативним фактором, що продукує кримінал за принципом ланцюгової реакції.

Малодушно-боягузлива поведінка – складне соціально-психологічне явище, витоками якого є як біологічні задатки, психофізіологічні детермінанти, так і переконання особистості. Протиріччя між соціальними та біологічними чинниками лежать в основі малодушно-боягузливої мотивації.

Морально-психологічна й бойова підготовка молодих бійців відіграє значну роль у запобіганні під час військових дій чи АТО військових злочинів, викликаних малодушністю та нестійкістю характеру.

Причинами злочинів малодушно-боягузливої мотивації є: недоліки бойової та психологічної підготовки військ [7, с. 63]; прорахунки командування, невміла організація бойової операції, що призводить до невиправданих утрат (в тому числі й від власних вогневих засобів); невміла діяльність і прояв боягузтва командного складу під час бою; неприйняття або несвоєчасне прийняття запобіжних заходів стосовно осіб, які поширюють неправдиві чутки про становище на передових позиціях АТО; пропагандистська та підривна діяльність ворога (dezінформація, радіопередачі, листівки, засилання агентури з метою поширення неправдивих чуток); недостатнє використання всіх можливостей виховної роботи, а в окремих випадках – повне її ігнорування (підміна репресивними заходами); недоліки та прорахунки в матеріальному й побутовому забезпеченні, що спричиняють додаткові перевантаження; недоліки медичного забезпечення, профілактики психологічних травм у бойових умовах [8]; недосконалість діяльності правоохоронних органів, невжиття необхідних заходів щодо розшуку дезертирів і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Військова злочинність залежить від характеру бойових дій. Наступ позитивно впливає на утримання військовослужбовців від злочинів. Водночас оборона створює передумови для зростання злочинності, а відступ у разі збільшує її. Перемоги та поразки суттєво впливають на моральне налаштування військ.

Негативну роль у провокуванні масових утеч із поля бою відіграє паніка, причиною якої, крім особистісних дефектів військовослужбовців, стають недостатність інформації про супротивника, становище військ, провокаційні висловлювання окремих осіб, нерішучість командирів. Військові дії можуть згодом ставати фактором післявоєнної злочинності як насильницької, так і корисливої.

Кримінальна детермінація в цьому аспекті виявляється в таких чинниках: привезення учасниками бойових дій за місцем проживання зброї, зростання її незаконного обігу дає поштовх для насильницької злочинності; руйнування інфраструктури промислових підприємств і перепрофілювання економіки для військових цілей обмежує можливості задоволення повсякденних потреб людей, що сприяє економічній злочинності; формування в значній частини учасників бойових дій так званого післявоєнного синдрому («в'єтнамський», «афганський», «чеченський»), пов'язаного з

психічними та фізичними травмами, зміною установок особистості [9]; розпад сімей, збільшення кількості неповних сімей і дітей, які втратили під час АТО батьків – усе це негативно позначається на багатьох сферах життя суспільства, порушує його соціальну гармонію.

Зважаючи на зазначене, заходи запобігання згаданих злочинів можна розділити на дві великі групи: 1) заходи, що розробляються і реалізуються в мирний час під час підготовки до бойових дій; 2) заходи, що здійснюються під час бойових дій.

До першої групи заходів належать: економічна, матеріально-технічна, організаційна й інтелектуальна підготовка держави до можливих військових дій; розвиток у країні ідеології патріотизму, формування оборонної свідомості; підвищення престижності військової служби, стимулювання притоку кращих представників суспільства на військову службу; державна турбота про ветеранів війни, осіб, які брали участь у бойових діях, та сім'ї загиблих учасників АТО; удосконалення стратегії, оперативного мистецтва й тактики бойового застосування військ; відбір і підготовка командних кадрів усіх рівнів за принципом здатності та підготовленості до організації бойових дій; правове забезпечення бойових дій, прийняття законів та інших нормативних актів, що регулюють діяльність військ під час військових дій, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини військовослужбовців в особливий період; підготовка працівників військово-слідчих і прокурорських органів до проведення розслідування та здійснення правосуддя під час військових дій: а) стосовно наукових розробок спеціальних методик розслідування особливої категорії злочинів військовослужбовців; б) у військовому вишколі – щодо здатності виконувати службові функції в складних бойових умовах; в) у професійно-етичному та моральному вихованні; удосконалення організаційно-штатної структури правоохоронних органів у військах (підвищення їх мобілізаційної готовності, мобільності, здатності знаходитися в безпосередній близькості від обслуговуваних військових частин, що ведуть бойові дії); запобігання в мирний час злочинам, що можуть суттєво знизити боєздатність військ у бойових умовах (ухиляння від військової служби, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, правил поведінки зі зброєю, правил управління й експлуатації машин); підготовка до ведення бойових дій військовослужбовців і військовозобов'язаних (моральна; психологічна; військово-професійна готовність); формування в мирний час боєздатного осередку збройних сил, здатного ефективно управляти високомобільним, високооснащеним і високопатріотичним військом, а також очищення його від корупції.

Враховуючи викладене вище, зазначимо, що до заходів запобігання злочинам, що реалізуються під час військових дій належать: уміла організація бою, особистий приклад командира, довіра військовослужбовців командиру в бою; організація виховної роботи, виявлення та припинення злочинів, притягнення винних до відповідальності, координація цієї діяльності з правоохоронними органами; належне матеріально-технічне забезпечення військовослужбовців, що беруть участь у бойових діях (зброєю та боєприпасами, засобами захисту, одягом відповідно до кліматичних умов, продовольством військово-медичне забезпечення бойових дій, профілактика психічних травм; державна турбота про сім'ї військовослужбовців, що беруть участь у бойових діях (житло, матеріальне та медичне забезпечення); удосконалення прокурорського нагляду й оперативної роботи у військах під час бойових дій із метою виявлення правопорушень і злочинів (опрацювання та формування спеціальних методик і практичних навичок); створення військово-поліцейських структур, що забезпечують дисципліну й правопорядок під час ведення бойових дій.

Список використаних джерел

1. Злочинність як соціальне явище і його характеристики. URL: <http://pravodom.com/kriminologija/6/153-zlochinnist-yak-socialne-yavishhe-i-jogo-xarakteristiki> (дата звернення: 12.12.2017).
2. Злочинність, як соціальне явище. URL: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Prestupnost-_kak_socialnoe_yavlenie (дат звернення: 12.12.2017).

3. Крищенко відвітував про зниження рівня злочинності в Києві. URL: https://dt.ua/UKRAINE/krischenko-vidzvutuvav-pro-znizhennya-rivnya-zlochinnosti-v-kiyevi-264304_.html (дата звернення: 23.12.2017).
4. В Україні втричі зросла кількість злочинів з вогнепальною зброєю. URL: <http://tyzhden.ua/News/146446> (дата взернення: 22.12.2017).
5. МВС: в Україні зростає незаконний обіг зброї. URL: <http://www.dw.com/uk/mvc-в-україні-зростає-незаконний-обіг-зброї/a-18462327> (дата звернення: 12.12.2017).
6. Сущенко В. Д. Про деякі криміногенні фактори, що сприяють злочинності у Збройних Силах України / В. Д. Сущенко, В. В. Лиховей // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2000. № 1. С. 7–9.
7. Ольшанский Д. В. Психология терроризма / Д. В. Ольшанский. СПб. : Питер, 2002. 288 с.
8. Ястребов В. С. Терроризм и психическое здоровье населения. Современные подходы к повышению толерантности населения к информационным войнам / В. С. Ястребов // Мировое сообщество против глобализации преступности и терроризма : материалы II международ. конф. Всемир. антикриминал. и антитеррорист. форума. М. : Экономика, 2004. С. 192.
9. Презент» невесте из АТО: 180 патронов, 6 гранат и взрывчатка // Комсомольская правда в Украине. 2014. 14 нояб. 2014 г. С. 5.

УДК 343.131

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАНТАЇЙ ОХОРОНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Никитченко Н.В., доктор юридичних наук, доцент Університет ДФС України;
Аністратенко Ю.І., доктор юридичних наук, доцент Університет ДФС України

***Анотація:** В статті розглянуто особливості законодавчого закріплення кримінально-процесуальних гарантій охорони професійної таємниці. Зокрема незаконна діяльність з розголошення професійних таємниць спричиняє компрометування інформації з обмеженим доступом. Наслідком злочинних посягань на інформаційну безпеку людини, суспільства та держави є поява в Україні «тіньового» ринку інформації з обмеженим доступом. В зв'язку з цим у статті аргументовано пропозиції щодо посилення в законодавчому порядку кримінально-процесуальних гарантій захисту інформації з обмеженим доступом.*

***Ключові слова:** кримінально-процесуальні гарантій, інформаційна безпека, інформація з обмеженим доступом.*

***Annotation:** The article deals with the peculiarities of legislative consolidation criminal procedural guarantees of professional security protection, the proposals for strengthening in the legislative order were substantiated criminal procedural guarantees for the protection of limited information access and the need to introduce a professional security protection mechanism to prevent the development of a "shadow" information market in Ukraine with restricted access.*

***Key words:** criminal-procedural guarantees, informational security, restricted information.*

Актуальність теми обумовлена необхідністю дослідження питання кримінально-процесуального регулювання правовідносин, пов'язаних з професійною таємницею. В юридичній науці та в чинному законодавстві ще й досі немає єдиного розуміння щодо поняття, правової природи і змісту професійної таємниці, її співвідношення з іншими видами таємниць, зокрема службовою, а віддак існує певна неоднозначність стосовно загальної частини правового інституту професійної таємниці.

Проблема кримінально-процесуальних імунітетів традиційно розглядалася і висвітлювалася представниками кримінально-процесуальної науки. Проблеми охорони професійної таємниці у кримінальному провадженні в Україні розглядалися в кандидатських дисертаціях О. Є. Радутного (2002 р.), С. М. Логінової (2002 р.), В. Г. Лісогора (2003 р.), А. О. Шаповалової (2009 р.), Є. В. Кузьмичової (2012 р.) та ін. Вагомий внесок у дослідження різних таємниць здійснили вчені криміналісти В. Б. Вехов, В. В. Крилов, О. Є. Маслов, В. А. Мещеряков, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур та ін.

Метою статті – є вивчення теоретичних і прикладних аспектів правового регулювання охорони професійної таємниці під час кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Таємниця є нормативно-ціннісною системою зі стійким комплексом правил, принципів, настанов, динамічністю функцій, що організують людську діяльність. [1, с. 11]. Таємниця, як правовий інститут, надає певній галузі